

tate venerunt, et tamen spiritum eorum Dominus suscitavit. Quod etiam sic dici potest: et eorum spiritum Dominus suscitavit, et tamen sua voluntate venerunt. Agit enim Omnipotens in cordibus hominum etiam motum voluntatis eorum, ut per eos agat quod per eos agere ipse voluerit, qui omnino injuste aliquid velle non novit. Quid est quod homo Dei dixit ad Amessiam regem: « Non veniat tecum exercitus Israël, non est enim Dominus cum Israël, omnibus filiis Ephrem: quoniam si » putaveris obtinere in illis, in fugam convertet te Deus » ante inimicos, quoniam virtus est Deo vel adjuvare vel » in fugam vertere¹? » Quomodo virtus Dei alios adjuvat in bello dando eis fiduciam, alios immisso timore vertit in fugam, nisi quia ille qui in coelo et in terra omnia quaecumque voluit fecit, etiam in cordibus hominum operatur²? Legimus quid dixerit Joas rex Israël, mittens nuntium ad Amessiam regem volentem pugnare cum illo³. Nam post aliqua dixit: « Nunc sede in domo tua. » Quid provocas in malum, et cadis tu et Juda tecum⁴? » Deinde Scriptura subjunxit: « Et non audivit Amessias; » quoniam a Deo erat ut traderetur in manus, quoniam » quæsierunt Deos Edom⁵. » Ecce Deus idololatriæ peccatum volens vindicare, hoc operatus est in ejus corde, cui utique juste irascebatur, ut admonitionem salubrem non audiret, sed ea contempta iret in bellum, ubi cum suo exercitu caderet. Per Ezechielem prophetam dicit Deus: « Et Propheta si erraverit et locutus fuerit, ego » Dominus seduxi Prophetam illum, et extendam manum » meam super eum, et exterminabo eum de medio populo meo Israël⁶. » In libro Esther scriptum est, quæ mulier ex populo Israël in terra captivitatis facta erat

¹ 2 Paral. xxv, 7. — ² Psal. cxxxiv, 6. — ³ 4 Reg. xiv, 9, et seqq. — ⁴ Id. xiv, 11. — ⁵ 2 Paral. xxv, 20. — ⁶ Ezech. xiv, 9.

uxor alienigenæ regis Assueri¹: ergo in ejus libro scriptum est, quod cum haberet necessitatem interveniendi pro populo suo, quem rex, ubicumque in regno ejus esset, jusserat trucidari, oravit ad Dominum: cogebat enim eam magna necessitas, ut præter jussum regis et præter ordinem suum ad illum auderet intrare. Et videte quid Scriptura dicat: « Et intuitus est eam tanquam » taurus impetu indignationis suæ, et timuit regina, et » conversus est color ejus per dissolutionem, et inclinavit » se super caput delicatæ suæ, quæ præcedebat eam: » et convertit Deus, et transtulit indignationem ejus in » lenitatem². » Scriptum est et in Proverbiis Salomonis: « Sicut impetus aquæ, sic cor regis in manu Dei; quo- » cumque voluerit, declinabit illud³. » Et in Psalmo centesimo quarto legitur dictum de Ægyptiis, quid eis fecerit Deus: « Et convertit cor eorum ut odissent populum » ejus, ut dolum facerent in servos ejus⁴. » In Litteris etiam apostolicis videte quæ scripta sunt; in Epistola Pauli apostoli ad Romanos: « Propterea tradidit illos » Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam. » Item paulo post: « Propter hoc tradidit illos Deus in passio- » nes ignominie. » Item paulo post: « Sicut non proba- » verunt Deum habere in notitiam, tradidit illos Deus » in reprobam mentem, ut faciant quæ non conveniunt⁵. » Et ad Thessalonicenses in Epistola secunda ait de quibusdam: « Pro eo quod dilectionem veritatis » non receperunt, ut salvi fierent, et ideo mittet illis » Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut » judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed con- » senserunt iniquitati⁶. »

XLIII. His et talibus testimoniis divinorum eloquio-

¹ Esther. 3 et 4. — ² Id. 5, juxta lxx. — ³ Prov. xxi, 1. — ⁴ Psal. civ, 25. — ⁵ Rom. 1, 24-28. — ⁶ 2 Thess. 11, 10.

rum, quæ omnia commemorare nimis longum est, satis, quantum existimo, manifestatur, operari Deum in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quocumque voluerit, sive ad bona pro sua misericordia, sive ad mala pro meritis eorum, iudicio utique suo aliquando aperto, aliquando occulto, semper tamen justo. Fixum enim debet esse et immobile in corde vestro, quia non est iniquitas apud Deum¹. Ac per hoc quando legitis in Litteris veritatis, a Deo seduci homines, aut obtundi vel obdurari corda eorum, nolite dubitare præcessisse mala merita eorum, ut juste ista paterentur: ne incurritis in illud Proverbium Salomonis: « Insipientia viri violat vias » ejus, Deum autem causatur in corde suo². » Gratia vero non secundum merita hominum datur, alioquin gratia jam non est gratia: quia ideo gratia vocatur, quia gratis datur. Si autem potens est, sive per Angelos, vel bonos vel malos³, sive quocumque alio modo operari etiam in cordibus malorum, pro meritis eorum, quorum malitiam non ipse fecit, sed aut originaliter tracta est ab Adam, aut crevit per propriam voluntatem: quid mirum est, si per Spiritum sanctum operatur in cordibus electorum suorum bona, qui operatus est ut ipsa corda essent ex malis bona?

XLIV. Sed suspicentur homines quælibet merita bona, quæ putant præcedere, ut justificentur per Dei gratiam; non intelligentes, cum hoc dicunt, nihil aliud quam se negare gratiam: sed, ut dixi, quod volunt de majoribus suspicentur; de parvulis certe Pelagiani quid respondeant non inveniunt, quorum nec voluntas ulla est in accipienda gratia gratia, cujus voluntatis meritum præcessisse dicant, et insuper eos etiam cum fletu reluctari videmus, quando baptizantur et divina sacramenta per-

¹ Rom. ix, 14. — ² Prov. ix, 3. — ³ Rom. xi, 6.

cipiunt; quod eis ad magnum impietatis peccatum imputaretur, si jam libero uterentur arbitrio: et tamen hæret etiam in reluctantibus gratia, apertissime nullo bono merito præcedente, alioquin gratia jam non esset gratia. Et aliquando filiis infidelium præstatur hæc gratia, cum occulta Dei providentia in manus piorum quomodocumque perveniunt; aliquando autem filii fidelium non eam consequuntur, aliquo impedimento existente, ne possit periclitantibus subveniri. Fiunt vero ista per occultam Dei providentiam, cujus inscrutabilia sunt iudicia, et investigabiles viæ: quod ut Apostolus diceret, quid prædixerit intuemini. Agebat enim de Judæis et Gentibus, cum scriberet ad Romanos, id est, ad Gentes, et ait, « Sicut enim aliquando vos non credidistis Deo, » nunc autem misericordiam consecuti estis in illorum » incredulitate: ita et hi nunc non crediderunt in vestra » misericordia, ut et ipsi misericordiam consequantur: » conclusit enim Deus omnes in infidelitate, ut omnium » misereatur¹. » Et cum attendisset quid dixerit, admirans sententiæ suæ certam quidem veritatem, sed magnam profunditatem, quomodo concluderit Deus omnes in infidelitate, ut omnium misereatur, quasi faciens mala ut venirent bona, mox exclamavit atque ait, « O altitudo » divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viæ ejus²! » Hæc enim inscrutabilia iudicia et investigabiles vias perversi homines non cogitantes, et proclives ad reprehendum, non idonei ad intelligendum, putabant et jactabant Apostolum dicere, « Faciamus mala, ut veniant bona³. » Quod absit ut Apostolus diceret: sed homines non intelligentes hoc putabant dici, quando audiebant quod dixit Apostolus, « Lex autem subintravit, ut abundaret

¹ Rom. xi, 30. — ² Ibid. 33. — ³ Rom. iii, 8.

» delictum ; ubi autem abundavit delictum , superabundavit gratia¹. » Sed utique gratia id agit , ut jam fiant bona ab eis qui fecerunt mala ; non ut perseverent in malis , et reddi sibi existiment bona. Non itaque debent dicere , « Faciamus mala , ut veniant bona ; » sed , « Fecimus mala , et venerunt bona ; jam faciamus bona , ut in futuro sæculo recipiamus pro bonis bona , qui in hoc sæculo recipimus pro malis bona. Propter quod scriptum est in Psalmo : « Misericordiam et iudicium » cantabo tibi , Domine². » Prius itaque non ideo venit Filius hominis in mundum , ut iudicet mundum , sed ut salvetur mundus per ipsum³ ; hoc propter misericordiam ; postea vero propter iudicium venturus est iudicare vivos et mortuos ; quamvis et in hoc tempore ipsa salvatio non fiat sine iudicio , sed occulto , ideo ait , « In iudicium veni in hunc mundum , ut qui non vident , videant , et qui vident , cæci fiant⁴. »

XLV. Ad occulta ergo Dei iudicia revocate , quando videtis in una causa , quam certe habent omnes parvuli , hæreditarium malum trahentes ex Adam , huic subveniri ut baptizetur , illi non subveniri ut in ipsa obligatione moriatur ; illum baptizatum in hac vita relinqui , quem præscivit Deus impium futurum , istum vero baptizatum rapi ex hac vita , ne malitia mutet intellectum ejus⁵ ; et nolite in istis dare injustitiam vel insipientiam Deo , apud quem justitiæ fons est et sapientiæ⁶ ; sed sicut vos exhortatus sum ab initio sermonis hujus , in quod pervenistis , in eo ambulate et hoc quoque vobis Deus revelabit , et si non in hac vita , certe in altera : « Nihil est enim occultum quod non revelabitur⁷. » Quando ergo auditis dicentem Dominum , « Ego Dominus seduxi prophetam illum⁸ ; »

¹ Rom. v. — ² Psal. c, 1. — ³ Joan. iii, 17. — ⁴ Id. ix, 39. — ⁵ Sap. iv, 11. — ⁶ Philip. iii, 16, et xv. — ⁷ Matth. x, 26. — ⁸ Ezech. xiv, 9.

et quod ait Apostolus , « Cujus vult miseretur , et quem vult obdurat¹ : » in eo quem seduci permittit vel obdurari , mala ejus merita credite , in eo vero cuius miseretur , gratiam Dei non reddentis mala pro malis , sed bona pro malis , fideliter et indubitanter agnoscite. Nec ideo auferatis a Pharaone liberum arbitrium , quia multis locis dicit Deus , « Ego induravi Pharaonem , vel induravi , aut indurabo cor Pharaonis. » Non enim propterea ipse Pharaon non induravit cor suum. Nam et hoc de illo legitur , quando ablata est ab Ægyptiis cynomyia , dicende Scriptura : « Et ingravavit Pharaon cor suum et in isto tempore , et noluit dimittere populum². » Ac per hoc et Deus induravit per justum iudicium , et ipse Pharaon per liberum arbitrium. Certi ergo estote , quia non erit inanis labor vester , si in bono proposito proficientes perseveretis usque in finem. Deus enim qui modo illis quos liberat non reddit secundum opera eorum , tunc reddet unicuique secundum opera ejus³. Reddet omnino Deus et mala pro malis , quoniam justus est ; et bona pro malis , quoniam bonus est ; et bona pro bonis , quoniam bonus et justus est : tantummodo mala pro bonis non reddet , quoniam injustus non est. Reddet ergo mala pro malis , pœnam pro injustitia ; et reddet bona pro malis , gratiam pro injustitia ; et reddet bona pro bonis , gratiam pro gratia.

XLVI. Repetite assidue librum istum , etsi intelligitis , Deo gratias agite : ubi autem non intelligitis , orate ut intelligatis : dabit enim vobis Dominus intellectum. Mementote scriptum esse : « Si quis vestrum indiget sapientia , postulet a Deo , qui dat omnibus affluenter , et non improperat , et dabitur ei⁴. » Ipsa est sapientia de sursum descendens , sicut ipse apostolus Jacobus dicit.

¹ Rom. ix, 18. — ² Exod. vii, 32. — ³ Matth. xvi, 17. — ⁴ Jacob. i, 5.

Illam vero sapientiam repellite a vobis, et orate ut non sit in vobis, quam detestatus est, ubi ait. « Quod si zelum amarum habetis, et contentiones in vobis sunt, non est ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Ubi enim zelus et contentio est, ibi inconstantia et omne opus pravum. Quæ autem de sursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, plena misericordia et fructibus bonis, inæstimabilis, sine simulatione¹.» Quid boni ergo non habebit, qui hanc sapientiam postularit et impetrarit a Domino? Et hinc intelligite gratiam; quia si ex nobis esset ista sapientia, de sursum non esset, nec ab ipso qui nos creavit Deo postulanda esset. Fratres, orate et pro nobis, ut temperanter et pie et juste vivamus in hoc sæculo, expectantes illam beatam spem, et manifestationem Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, cui est honor et gloria et regnum cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen².

¹ Jacob. iii, 14. — ² Tit. ii, 12.

FINIS TOMI CENTESIMI QUADRAGESIMI SECUNDI.

ANNOTATIONES.

ANNOTATIO (1) pag. 46.

Interpretatio illa Pauli, quam Hilarii nomine citat, legitur in commentariis Ambrosio aliquando inscriptis, qui Hilarii diaconi, secta Luciferiani, patria Sardensis, esse existimantur.

ANNOTATIO (2) pag. 69.

Dogma illud Pelagianum jam damnatum fuerat a Concilio Africæ universali an. 418.

ANNOTATIO (3) pag. 301.

Crapulæ nomine sic uti solent interpretes Evangelii Lucae xxi, 34. et ecclesiastici scriptores; ipseque inter alios Benedictus in regula cap. 39. de mensura ciborum, scilicet pro stomachi noxa et indigerie, non a vino a quo est ebrietas, sed a cibo immodico creata. Hujus rei ignorance turpiter hallucinatur Petrus Petitus in dissertatione quæ prodiit de Homeri nepenthe, cap. 15. ubi *Augustinum non invalidum potorem fuisse perperam colligit ex eo loco Confess. lib. x, cap. 31. Ebrietas longe est a me, etc. Crapula autem nonnunquam subrepsit servo tuo.* Est autem crapula ex cibo alia gravior,